

JOZEF BRANECKÝ

KRÁTKE DEJINY
ZUBORSKÉHO KLÁŠTORA A OPÁTSTVA

VLASTNÝM NÁKLADOM AUTORA - 1945

*J. E. arcibiskup Dr. Karol Kmetko, biskup nitriansky,
mecén zuborského kláštora.*

K 139
K 192

Krátke dejiny zuborského kláštora a opátstva

Napísal

Jozef Branecský

Jozef Branecský

K 102

Krátke dejiny
zuborského kláštora
a opátstva

Jozef Binnock

Tlačou kníhtlačiarne »Andreja«, filiálky v Žiline.

Úvodom

Zuborský kláštor je do kameňa vtesaný dokument zbožnosti a usporiadaného života našich predkov už pred tisíc a viac rokmi. Duša každého Slováka musí sa naplniť šľachetnou hrdosťou a vznešenou pýchou, keď počuje: Nitra, Zubor, zuborský kláštor. Tento kus slovenskej zeme má byť každému Slovákovi najdrahším darom Nebies, lebo najprv tu sa hlásalo spásonosné evanjelium Kristovo, lebo je posvätený životom a blahodarným účinkovaním sv. Ondreja a Beňadika, lebo odtiaľto vyvierala národná a kultúrna vyspelosť našich predkov. Kultúrne veľvýznamný je záznam v listine kráľa Kolomana z roku 1111, kde sa dočítame, že medzi štyrmi nitrianskymi kanonikmi Villermus bol gramatikus-učiteľ.

Najstaršie dejiny tejto požehnanej zeme sú slávnymi dejinami i slovenského národa.

Keďže teda Nitra, čiže podľa záznamov z IX.—X. storočia: Nitrava, bola kolískou slovenského kultúrneho ducha, centrom slovenskej svojráznosti a samostatnosti, právom pokladáme Nitru za mať slovenského národa, s ktorou úzko sú späté dejiny zuborského kláštora. Sú bohaté, poučné a slovenský národ predstavujú nám v jeho veľkosti a duševnej bohatosti.

O mene Zubor

Než by sme prešli na dejiny zuborského kláštora, chceme odôvodniť, prečo menujeme ten vrch Zuborom a nie Zoborom, ako sa všeobecne píše i dnes.

V najstarších listinách prichodí tento vrch ako: Zubor, Zubur. Tak v životopise sv. Zoerarda-Ondreja, ktorý napísal biskup Maurus r. 1074, tiež abbas Zuburiensis, mons Zubor. Na najstaršej pečati opátstva z XIII. storočia figuruje: Sigillum Capituli Ecclesiae S. Ypoliti de Zuburio. V listine kráľa Bélu IV.: Monasterium de Zubur. Riadime sa s ustálením univ. prof. Dr. Stanislava: »Zobor je maďarský pád a vznikol zo slovenského Zubor.« (Náš národ, nov. 1943.)

Súvisle s týmto pomenovaním musíme protestovať proti poputnému záznamu Anonyma, neznámeho notára kráľa Bélu III. (kráľ zomrel r. 1196). Tento notarius napísal, odtiaľ vraj meno vrchu Zubor, lebo Maďari tam obesili Zubora, ducom nitrensem — slovenské knieža nitrianske.

— A predtým ten vrch nemal mena? — pýtame sa my.

Prisvojujeme si stanovisko baška Skultétyho, ktorý zdôrazňuje v Slovenských pohľadoch r. 1925: »Keď Maďari dostali sa do Nitry, našli tam už dávno ustálené, dnešné topografické mená.«

A keďže Ján Melich, univ. profesor v Budapešti, predsa píše: »Povešť Anonyma, hoci pretkaná prvkami bájky, má historické jadro, meno a osud Zubora Anonymus nemohol vybájiť z mena vrchu Zubor«, ako na protiargument odvolávame sa na vážneho maďarského historika Paulera, ktorý zdôrazňuje, že osoba kniežata Zubora je úplne vymyslená.

Podobne tak sa osvedčuje Roesler, Hunfalvy a Moór, ktorí jednohlasne zdôrazňujú, že Anonymus z mena vrchu Zubor urobil slovenského panovníka a potom vybájlil tú hanebnú povesť, aby Maďarov vraj predstavil čím udatnejšími.

S pokojnou myslou môžeme zdôrazniť: Náš mohutný, 587 m vysoký, vrúcnou modlitbou sv. Ondreja a Beňadika posvätený vrch Zubor nikdy nebol poškvrnený potupnou smrťou slovenského kniežata!

Kto založil zuborský kláštor

Kto založil zuborský kláštor a s ním opátstvo, s historickou istotou nevieme povedať.

Kráľ sv. Štefan nie. Opátstvo je omnoho staršie. On ho len obdaril. (Rex Stephanus dotaverat monasterium S. Ypoliti de monte Zubor — čítame v listine kráľa Kolomana z roku 1111.) Veď už pred jeho nastúpením na uhorský trón vedelo sa o tomto kláštore široko-ďaleko, i za hranicami krajiny. Tak prišiel sem de terra Poloniensium — z Poľska pustovník sv. Ondrej, ktorý zomrel na Skalke pri Trenčíne r. 1010, teda na začiatku panovania sv. Štefana.

Zuborský kláštor musí byť omnoho starší.

Teda kto ho založil?

S veľkou pravdepodobnosťou kráľ Svätopluk, ktorý dal vystavať pri Nitrave na Zubore chrám pre pustovníkov: In latere montis Zuber olim tres Heremitae inter magnam et inac-

Obraz pôvodného zuborského kláštora, založeného kráľom Svätoplukom. Kláštor je opevnený, v popredí s benediktínom, konajúcim hlásnu službu. Freska z XIII. storočia v kostole v Horných Krškanoch pri Nitre, objavená r. 1938.

cessibilem hominibus silvam ope et auxilio eius (Zuatopulchi) aedificaverunt ecclesiam — na svahu vrchu Zuber traja pustovníci vo veľkej a neprístupnej hore postavili kostol oboťou a pomocou Svätoplukovou — zaznačil Kosmas, český kronikár.

Tažko pochybovať, že by im nebol postavil aj kláštor, ako menší objekt.

Zaiste ešte pred sv. Štefanom musel byť na Zubore kláštor, na ktorý sa odvoláva Maurus, pätikostolský biskup v Živote sv. Zoerarda (Monasterium Zuber). Tento kláštor nám vyobrazuje prastará freska v kostole v Horných Krškanoch, objavená r. 1938.

Starší pôvod kláštora, než z doby svätoštepanskej, dosvedčuje i ten historický fakt, že sv. Gerhard, misionár sv. Štefana, odtiaľto pýtal a dostal pomocníkov-misionárov Crata a Tasila, ktorí mu pomáhali hlásať evanjelium medzi pohanskými Maďarmi v čanadskej diecéze s chválitebným výsledkom.

Kráľ Svätopluk usadil tu benediktínov, ktorí čoskoro boli dobre známi nielen v Nitre, ale i na kráľovskom hrade.

Biskup Wiching pôvodne tiež bol benediktín, ktorý členov svojej rehole zaiste radostne vítal ako horlivých spolupracovníkov.

Svedectvo Maurusa, pätikostolského biskupa

O najstaršej minulosti zuborského kláštora poučuje nás Maurus, pätikostolský biskup v Životopise sv. Ondreja a Beňadika, ktorý napísal okolo roku 1074. Biskupom sa stal r. 1036. Predtým bol rehoľníkom na Panonskom vrchu, v Zadunajsku. Ako študent — čo mohlo byť okolo r. 1015 — počul zaujímavé veci o tomto kláštore, jeho obyvateľoch a najmä o sv. Ondrejovi od Beňadika, ktorý často (saepe) chodieval z Nitry k nim.

Rehoľnícky život na Zubore vtedy už prekvítal. Kláštor bol obľúbený pre svoju požehnanú prácu o rozkvet Cirkvi a blaho slovenského ľudu. Opätom bol Filip.

Ďalší osud zuborského kláštora a opátstva

Od sv. Štefana do doby kráľa sv. Ladislava (1077—95) niet dokumentov o zuborskom kláštore.

R. 1083 na zakročenie kráľa sv. Ladislava sv. Ondrej a Beňadik boli kanonizovaní v júli, kým sv. Štefan v auguste, biskup Gerhard v septembri a Imrich, syn Štefanov, v novembri.

Sv. Ladislav kaplnku sv. Ondreja a Beňadika v Trenčíne s horami, okolo nej sa rozprestierajúcimi, daroval opátstvu zuborskému. Vtedy ešte nebolo založené opátstvo na Skalke. Až r. 1220 založil ho Jakub I., nitriansky biskup.

Listina kráľa Kolomana z r. 1111

Táto listina je rozsudkom najvyššieho súdu o mýte ako príjme zuborského kláštora. Tiež zaisťuje desiatky ako ďalší príjem opátstva.

Je to najstaršia písomná pamiatka tohto druhu u nás a poskytuje nám obraz, ako sa pokračovalo vtedy v súdnictve. A čo je pre nás najvzácnejšie, je výrečným dokumentom, že Nitru i začiatkom XII. storočia obývali Slováci, charakter ktorých formoval sa najmä na spravodlivosti a statočnosti, čo najpoprednejší občania potvrdili prisahou v kostole, postaviač sa smelo i proti záujmom erára.

Listina je nesmierne vzácnym kultúrnym dokladom, že Nitra už na začiatku XII. storočia mala školu, lebo spomína sa v nej gramatikus-učiteľ. Kapitola nitrianska vtedy mala štyroch kanonikov. Hradný kostol bol posvätený k úcte sv. Emmerama, Ondreja a Beňadika, kým zuborský kláštor a kostol boli pod ochranou sv. Hypolita. Mnohé vedomosti, najmä zemepisné, čo nám poskytuje táto listina, nemali by sme odkiaľ čerpať.

Listina je písaná na koži v šírke 55.5 cm, vo výške 32.7 cm. Kráľovskú pečať na rozkaz Kolomanov ovesil na ňu záhrebský biskup Mannasses. Listina je dobre zachovaná. Pergament, než by boli naň písali, atramentom tenko počiarovali, čo je i teraz dobre vidieť.

Listina má 20 a $\frac{1}{3}$ riadkov. Je veľmi starostlivo a kaligraficky napísaná. Podľa vtedajšieho kancelárskeho zvyku dlhé spoluhlásky sú vycifrované a začiatkové litery vety sú ešte väčšmi ozdobené.

Originál je v biskupskom archíve v Nitre. Máme z neho aj ohodnovernený opis zo dňa 14. februára r. 1414. Na žiadosť nitrianskeho biskupa a správcu zuborského opátstva Hinku vydal tento opis konvent vo Sv. Beňadiku nad Hronom.

*

Ako sa zrodila táto listina?

Ako sme už spomenuli, kráľ sv. Štefan bol štedrým podporovateľom opátstva.

Tak daroval kláštoru tretiu časť vodného mýta nitrianskeho a trenčianskeho, tvoriacu značný príjem zuborského opátstva.

Časom však kráľovskí úradníci, ako erárni zamestnanci, prichodiaci v tej listine pod menom kalízi, usilovali sa odcudzif toto mýto od opátstva pre erár. Na šťastie opäť kláštora bol

Gottfried, rázny a nebojácny muž, ktorý všemožne hájil práva opátstva, takže spor dostal sa pred súd ostrihomského arcibiskupa.

Opát Gottfried proti nepravnikom, na čele ktorých stál kapitán nitrianskeho hradu Porcus a Etheius (Ethey), postavil rad všeobecne ctených a hodnoverných svedkov, ochotných dokázať staré právo opátstva na toto mýto. Bolo ich 12 a pochádzali z Nitry a okolia.

Íšlo o dôkaz pravdy, že opátstvo už od čias sv. Štefana užívalo toto mýto. Medzi svedkami boli i vyše 80-roční Nitrančania. Súdiac podľa ich mien, všetci boli Slováci, čo je veľmi potešiteľné a vzácne pre vtedajšie národnostné pomery Nitry, ako centra slovenského života a naššej kultúry. Ich mená sú: Una, Bača, Deda, Kača, Penäť, Sejun, Peträ, Kup, Subissa, Martin, syn Markov, Figa a starosta Peregrín.

Una a Bača cez dlhé roky boli nitrianskymi županmi. Ich predchodca zaiste bol Bukan, ktorého synovia boli spomenutí Deda a Kača, bývajúci v Nitre už vyše 80 rokov. Teda narodili sa za panovania kráľa sv. Štefana, pod ktorým ich otec Bukan bol županom a narodil sa ešte za čias vojvodov.

Keďže svedectvo týchto hodnoverných 12 starcov neuspokojilo kráľa, vyslal svojho poverenca (pristaldusa), Slováka Batonu do Nitry, v prítomnosti ktorého pred ostrihomským arcibiskupom Vavrincem v bazilike sv. Emmerama, Ondreja a Beňadika mali složiť slávnostnú prísahu na svoju výpoveď.

Ale ani toto nestačilo a bolo treba, aby ich svedectvo potvrdilo ďalších 11 predvolaných svedkov. Prvý medzi nimi bol Moyses, nitriansky župan, kanonici Lambertus, Willermus, Daniel a Posko. Lambert bol dekanom biskupského chrámu, kde sa prísaha stala, kým Willermus bol gramatikus-učiteľ. Ďalej kňazi: Vavrinec a Gottfried, Martin, syn Matejov, Mikuláš, syn Pestreja, a Hektor, syn Unfolda. Týchto 11 mužov muselo byť prítomných v kostole pri prísaha korunných svedkov. Boli tam aj Porcus a Ethey ako žalobcovia. Tiež Jaroslav, syn pristalda Batonu.

Medzi všetkými menami len štyri sú nemecké, kým maďarské ani jedno, čo je dôkazom slovenského rázu Nitry a jej okolia začiatkom XII. storočia.

Listina z opatrnosti spomína, že sv. Štefan opátstvu daroval i desiatku od všetkých ľudí, tak slobodných, ako poddaných, bývajúcich a žijúcich na majetkoch zuborského opátstva.

Na konci listiny sú uvedení všetci (9) biskupi, ďalej prepošti a svetskí veľmoži: Ján palatín a 5 županov, tiež sedmohradské

knieža (princeps), ktorí všetci potvrdili dokument. Len nitriansky biskup chýba. Prečo, nevieme. Iste ho ešte nebolo. Prvý biskup, ktorý sa čoskoro nato, niečo pred r. 1116 spomína, menuje sa Gerváz.

*

Ako vidno, veľmi vzácna listina v živote nielen Zubora, ale i biskupstva a samej Nitry, ba celého Slovenska, najmä čo sa týka súdneho pokračovania a istoty vlastníctva. Dialo sa to v mene božom a pod dozorom Všemohúceho pred oltárom Najvyššieho.

Kráľ Koloman práve vtedy vydal zákon na ochranu kostolných, kláštorských majetkov a základín, pochádzajúcich od sv. Štefana.

Podľa zákona župné mýta boli rozdelené na tri čiastky: jedna patrila županovi tejže župy, druhá eráru, kým tretiu v danom prípade kráľ sv. Štefan obetoval opátstvu zuborskému.

Zástupcom kráľovým v tomto spore bol ostrihomský arcibiskup, poverený kráľom s predsedníctvom, kým pristaldus Batona mal rozsudok vykonať. Z tohto pristalda vyrástol neskôr dôverník kráľov — homo regius.

Takéto súdy podľa zákona kráľa Kolomana boli dva razy ročite, a to na sv. Juraja a sv. Michala v každom biskupstve. Predmetný spor — ako sme už spomenuli — skončil sa v Nitre v hradnom kostole. O výsledku súdneho pokračovania literárnou latinčinou napísali listinu, na ktorú na rozkaz kráľov Mannasses, záhrebský biskup, poviesil kráľovskú pečať.

Listina je obozretným konceptom opáta Gottfrieda.

Listina kráľa Kolomana z r. 1113

Táto listina popisuje všetok majetok s chotármi zuborského opátstva. Tiež je opatrená kráľovskou pečaťou Kolomanovou.

Z akých pohnútok bola napísaná?

Začiatok XII. storočia mnoho nešťastia priniesol na Považie a Nitru. Mnoho slz vynútil z očí statočných Slovákov. Ako by sa bol zrodil v ohni a krvi, ktorá tiekla hojným prúdom v údoliach Váhu a Nitry pod údermi českých ostrých mečov a kopijí.

Svätopluk, české knieža, ako spojenec nemeckého cisára Henrika V., vtrhol na túto požehnanú zem r. 1108, všetko ničiac ohňom a mečom, takže podľa súčasného záznamu od Trenčína až po vtok Váhu do Dunaja »nič neostalo neporušené«.

Pohroma sa opakovala o rok, keď Svätoplukov mladší brat, olomúcky Oto, moravské knieža, dorazil so svojím vojskom až k Nitre, nešetiac ani životy, ani ovocie poctivej a usilovnej práce slovenských rúk. Samú Nitru nemohol dobyť. Obrancovia mesta obetovaním i poslednej kvapky krvi udatne odrážali divé útoky nepriateľa, ktorý svoju zlosť a sršiaci hnev, vystupňovaný neúspechom na zúrivosť, vylial na Predmestí Nitry a na okolitých dedinách, ktoré vypálil, zbožie zničil, úrodnú zem spustošil a konečne s veľkou korisťou »vítazne« sa vrátil domov.

Toto nešťastie najviac postihlo zuborské opátstvo, lebo jeho majetok rozprestieral sa z veľkej časti práve v údoliach Váhu a Nitry.

Opát Gottfried, sotva vyťahol nepriateľa, zaraz sa dal do práce, aby roztratené a čiastočne spustošené majetky opátstva popísal i s chotármi podľa výpovedí starých ľudí a zároveň naspäť si vyžiadal i svojich poddaných, z ktorých sa mnohí v týchto pobúrených časoch rozutekali a roztratili.

Jeho podujatie schválil tak kráľ, ako aj ostrihomský arcibiskup a nitriansky župan. Zároveň kráľ vyhovel jeho žiadosti a nariadil popis majetku. Za pristalda vymenoval Cevu, nitrianskeho podžupana, a nám už dobre známeho Batonu, ktorí zaraz sa dali do ťažkej popisnej práce. Roky chodili po chotároch opátskeho majetku, hranice ktorého ustalovali podľa výpovedí hodnoverných ľudí. I tak až r. 1113 zrodila sa listina, ktorá je uschovaná v nitrianskom biskupskom archíve.

Treba spomenúť, že dva razy bola prepísaná: R. 1249 za kráľa Bélu IV. a r. 1410 za kráľa Žigmunda. V obidvoch prípadoch stalo sa to s mnohými chybami a zmenami.

Zuborský opát Favus r. 1249 požiadal kráľa, aby potvrdil prepísané listiny zuborského opátstva, lebo Tatári ich veľmi poškodili. Kráľ poveril nitrianskeho dekana, aby ustálil skutočný stav listín a dal návrh. Dekan biskupského chrámu pod svojou pečatou poslal kráľovi v opise i poškodenú listinu kráľa Kolomana z roku 1113. Kráľ Béla IV. na základe tohto opisu potvrdil listinu. Opis však má mnoho chýb, čo sa týka pomenovania dedín a tiež rokov. Ale aj kráľ učinil chyby, lebo ľubovoľne menil na listine. Ešte viac chýb je na opise kráľa Žigmunda.

Keďže však originálna listina na mnohých miestach je úplne nečitateľná, na šťastie tieto dva opisy vzájomne vyplnia chýbajúce časti až na dva riadky.

Pôvodná listina je písaná na koži, záhyby ktorej sa však pre-

lámaly a viaceré čiastky odpadly, kým hrdza a voda kde-tu celkom zničila niektoré miesta.

Rozmery listiny sú: 62.5×48.2 cm. Listina má 51 riadkov. Pečať bola na dolnej čiastke ako obvykle a visela na remienkoch, pretiahnutých cez zárezy v listine, kým voľné konce zapadly na prednej čiastke do pečatného vosku.

Čiarkovanie už nie je zbadateľné.

Listina táto je veľmi zaujímavá, lebo keď sledujeme mená dedín, potokov, kopcov a iných čiastok chotára, dostaneme nádherný zemepisný obraz ku vtedajšej nitrianskej a trenčianskej župe. A keď rozlúštíme tieto mená, s radosťou ustálime, že vo veľkej väčšine sú slovenské. Teda Slováci tu bývali, naši predkovia, nielen za kniežata Pribinu, kráľa Svätopluka, ale i neskôr za kráľa sv. Štefana a jeho nástupcov.

Ako vieme, fundacionálna listina sv. Štefana, ktorou obohatil zuborské opátstvo, sa stratila. Môžeme však predpokladať, že do r. 1113, keď boli popísané tieto majetky, veľké zemny asi nenastaly na nich. Pravda, nevieme ustáliť, čo daroval kráľ Svätopluk a čo kráľ sv. Štefan.

Treba poznamenať, že ťažko sledovať cestu, kade nás táto listina vedie. Nemá nijakej metódy a nie je dôsledná. Takmer stále mení smer. Označenie chotára mnoho ráz je veľmi primitívne, lebo používajú sa stromy, vršky, potoky, ktoré nie sú dostatočne opísané, takže po 830 rokoch v mnohých prípadoch ťažko ustáliť, ktorá dnešná osada zodpovedá v listine uvedenej.

No, nás ani natoľko nezaujímá samý postup, ako väčšmi odpoveď na otázku, ktoré dediny sú slovenského pôvodu a ktoré maďarského.

Popis majetku zuborského kláštora a opátstva

V zátvorke podávame meno osady, potoka, majera, menovaného vtedy samotou (solitudo), aby sme sa z porovnania presvedčili na vlastné oči, že sú to takmer samé slovenské pomenovania, alebo málo odlišné, užívané pred 830 rokmi na Slovensku.

Niet pochybnosti, že usadivší sa tu maďarský živel nepravne vplýval na svojrásnosť slovenskej dediny a reči, čo zjavne môžeme pozorovať na deformácii niektorých slovenských mien, ale s druhej strany zachoval nám pôvodné mená slovenských

osád a dedín. No, vnútorná sila pribinovského a svätoplukovského ducha tomuto vplyvu víťazne odolala až na malé výnimky, kde bol preveľký nápor maďarského elementu a tak ťažko zdolateľný.

Tieto vplyvy maďarského živlu zaraz zistíme, keď porovnáme pôvodné pomenovanie, čo sa nemohlo valne líšiť od dnešného, s menami osád, potokov, samôt a iných nehnuteľností, prichodiacich v listine kráľa Kolomana.

Prikladáme mapku, prvý raz starostlivo zostavenú z týchto slovenských, resp. maďarských dedín, aby sme jasne videli, kde bývali naši predkovia v XI.—XII. storočí. Pravda, ide iba o malú časť Slovenska, ktorá tvorila rozsiahly majetok zuborského kláštora a opátstva, čo zisťujeme na základe Kolomanovej kráľovskej listiny z roku 1113.

Pre ľahší prehľad a presnejšie sledovanie poradia, osady sú zostavené podľa zemepisných skupín, kým v kráľovskej listine nachodia sa bez geografickej dôslednosti.

a) Osady na pravom brehu Váhu

Na pravom brehu Váhu sú tieto dediny: Ostrov (Stro) nad Vrbovom pri Piešťanoch, Bašovce (Besan), Orvište (Riwis), Krakovany (Craco), Stráže (villa Spectaculi), Madunice (Medenz), Trebatice (Trebeta), Kocurice (Cozuran), samota Voderady (Voederat), Veľké Kostolany (Custolen), Bohunice (Bagan), Dolná Krupá (Crumba), Malženice (Malga), Verešvár, starým menom Býn (Bin), Brestovany (Bristem) Siladice (Saladize), Jazerný Ňárašd (Narias), samota Hetmény (Chetmich), Čierne Nekyje (Nec), Farkašd (Forcas) a Neded (Niget).

Niektoré osady zanikli alebo vari jestvujú pod iným menom, čo sa dosiaľ nedalo zistiť. Sú to:

Poscoz, ležiaca niekde pri potoku Šipkov poblíž Šipkového, v okrese piešťanskom, Messan medzi Šipkovom a Ostrovom. Dobret pri riečke Dubová (Dumbo), poblíž samoty Voderady, Lucinci okolo Verešváru v hlohovskom okrese. Sile blízko Hornej Krupej v trnavskom okrese, Sybel tiež niekde tu. Copezan pri Nedede v okrese Šala nad Váhom. Aqua Dumbo — potok Dubová.

b) Medzi Váhom a Nitrou

Na ľavom brehu Váhu spomínajú sa tieto obce: najďalej na severe uvádza sa Dobrá nad Trenčínom (Dobran), nižšie Trenčína Nozdrkovce (Nozdrogouz), Otrokovce (Adradic).

Obsolovce (Poscolan), Koplotovce (Locuplot), Hlohovec (Gol-guz), Bojničky, maď. Bajmócska (Boenca), Ireg (Üreg) (Erig), Kepežd (Copusde), Kráľová nad Váhom (Crali), Močenok (Musse-nic), Dlhá nad Váhom, starým menom Čumbaj (Zumboe), Veča nad Váhom (Weza), Trnovec (Durmus). Šók, maď. Magyarsók, starým menom Kimelan, čiže Chmelany (Kimelan). Zemné, maď. Szimő (Zeme).

Iné známe osady priliehajú k pravému boku Nitry, ktoré tiež sem môžeme priradiť.

Predovšetkým sú to dve osady v Turci, a to: Slovenské Pravno (Prauna) a Vieska (Wesscan).

Nižšie spomínajú sa tu: Bojnice (Baimož), Kocurany (Cozu-ran), Račice (Radsciz), Látkovce (Latic), Radiša (Radscycz), Borčany (Borscan), Šišov (Sis), Norovec, maď. Onor (Honor), Selčianky (Celsan), Nadlice (Nadlan), Šarlušky (Kajsa), (Sorlo), Čermáň, teraz vinohradnícka osada pri Nitre (Chyrna), Čabaj (Scobol), Čápor (Cipur), Bánovská Kesa, maď. Bán Keszi (Que-scu), Malá Kesa, maď. Kis Keszi (alia villa Kescu). Juhozápadne od Komjatíc samota Mező Keszi (Kezu).

Okrem týchto obcí prichodia tu viaceré dediny, ktoré už nejestvujú, alebo ich nevieme stotožniť. Sú to: Staul, niekde blízko Nitry, asi je totožná so »stabulum equorum« (maštal pre kone) pri hore teraz neznámej. Polovica patrila opátstvu a po-lovica mestu Nitre. Ďalej osada Curtoiz, niekde okolo Nitry, Bollerat, Durada, blízko Močenka, Boza poblíž Kráľovej. Niekde tu ležala aj osada Bus, Tawic, neskôr Revicz v chotári Otroko-viec. Cunož niekde v okolí Piešťan. Dobokan poblíž Selčianok, Streca niekde pri Dlhej nad Váhom, Kuth, Tavnaryc a druhý Tavnaryc, t. j. Tovarníky. Obidva pri Bánovskej Kese, ale časom zanikly. Iné sú Tovarníky pri Topoľčanoch. Pescan-Pieš-štaný zaniklá osada, ktorá ležala niekde pri Trnovci nad Vá-hom. Nie je totožná s kúpeľami Piešťanmi.

c) Medzi riekou Nitrou a Hronom

Priliehajúce k rieke Nitre:

Prievidza (Preuigan), Nováky (Novac), Zemianske Kostola-ny (Costelan), Lefantovce (Elefant), Gýmeš (Gimes), Gýmešské Kostolany pri rieke Drevenica (Costelan), Salakúzy (Solocuz), Mehanice (Mechina), Žirany, maď. Zsére (Síre), Koleňany, maď. Kolon, staroslovensky Kolín (Colin), Dolné Štitáry, (Scitar), Kláštor Zubor (Zubur 1074), Drážovce (Drasey), Dobrotka, sa-mota pri Drážovciach. Hrnčiarovce pri Nitre (Grincha), Pogra-

nice (Pogran), samota Malánta (Molunta) medzi Nitrou a Pogranicami, Čalád, maď. Család (Scalad), od slovenského slova: četaď, Janikovce, maď. Emóke (Emna), Veľký Lapáš (Lapas), Veľký Kýr, maď. Nagy Kér (Ker), Zlaté Moravce (Morawa) Nevidzany v okrese Zlatomoravskom (Newic), Vajka nad Žitavou (Wochoi) pod Vráblami.

I v tejto oblasti boli osady, spomínané v listine kráľa Kolomana, ktoré zanikly, alebo nevieme zistiť ich totožnosť. Sú to: Scala pri Koleňanoch a Sokol, ktoré obidve splynuly v Koleňanyn. Gron niekde pri Pograniciach, Subiniza asi blízko Gýmešských Kostolian, Kuth a Síleš, maď. Söllös (Zoulouz).

Zaujímavé drobnosti

Močenok (Mussenic) pôvodne sa menoval Mučeník na pamiatku sv. Klimenta, mučeníka, ktorý tu mal kostol.

Niekde na ľavom brehu Váhu bola slovenská dedina Streca, pochádzajúca zo slovesa: striekať. Je v príbuzenstve so Strečnom. Kepežd podľa koreňa slova je príbuzný s Kapušanmi.

Pri Trnovci rozprestierala sa hora Kuleša (Cullese) nad Žigardom.

Bajmôčka, dnes Bojnička (Boenca) bola spoločným majetkom s hlohovským panstvom.

Koplotovce (Locuplot) pôvodne Lukoploty, čo znamenalo obec vôkol oplotenú.

Gáň, ktorý sa nachádza na juhovýchod od Bohunic, bol majetkom troch: nitrianskeho biskupa, hlohovského panstva a zuborského opátstva. Hranicu tvorila maďarská dedina Nyék (Nec).

Dnešný Tardoškedd je složený zo slova Tvrdoš a maďarského kedd (utorok). Z tohto osobného mena pochádza i Tvrdošín.

Okolo Tardoškeddu bola osada Sobol (Scobol), ktorá zanikla, ale jej meno sa zachovalo v staroslovenskom zemianskom mene: Sobolovský.

Pri Brestovanoch tiekol potok Blava.

Bojnice (Baimoz) už r. 1113 byly dobre známe ako liečivé kúpele.

Co sa týka nedokonalosti označenia hraníc, môžeme spomenúť Prievidzu, majetok ktorej označili tromi kopcami a štyrmi dubmi. Robota táto bola vraj veľmi obťažná, ako to v listine spomína sám opát Gottfried.

Slovenské Pravno hraničilo zo severu potokom Polireky, ktorého mena dedina je tam i teraz.

V listine prichodí aj Nitra, ako stredisko. Najstaršie jej pomenovanie pochádza z roku 871 v širšej forme: Nitrava. Ale roku 880 dočítame sa aj: Nitra (Nitrensis). Užívali obidva tvary.

V Pograničiach opátstvo malo vinohrady. Tu mohla byť aj pustatina Gron, kde k opátstvu patrilo 77 jutár ornej pôdy, kúpenej od Dedu, syna nitrianskeho župana Bukana.

Starobylé slovenské meno je Hlohovec (Golguec). Je v rodine s hlohyňou. »G« v XII. storočí sa menilo na »H«.

Horné Trebatice boli rozdelené na dve čiastky: polovica patrila opátstvu a polovica mestu Nitre.

V Lefantovciach (Elefant) opátstvo malo hory. Jeho bolo aj Močaristé jazero.

Hraničné osady boli: Curtois a Chyrna. Už nejestvujú. Chyrna vari znamenala Čermáň, meno ktorého sa zachovalo vo viniciach pri Nitre.

V okolí Topoľčian nájdeme dedinu Norovce (Honor), maďarsky Onor.

Od Hlohovca na Nitru ležia Šarlužky (Sarlou). Teraz Šarlužky-Kajsa.

Dlhá n. V. menovala sa aj Čumbaj (Zumböe).

Zaujímavé je, že mnohé mená pochádzajú od osobného mena, od muža, ktorý bol majiteľom tej alebo onej samoty. Napr. Nedašovce pri Bánovciach prichodia v XIII. storočí v krátkej forme: Nedaš. Neskôr: Nedašov, ktoré pomenovanie časom sa rozšírilo na: Nedašovci (vnukovia Nedaša), z čoho sa zrodily Nedašovce.

Pôvodné slovenské meno Bánoviec bolo: Bán až do r. 1918. Pri príchode Maďarov bol to majetok istého Bána. Kosmas už Bánov spomína, čo sa rozšírilo na: Bánovci-Bánovce. Tak to vyžadoval duch slovenskej reči, kým v maďarskej reči nič takého sa nedialo, lebo veď toto slovo (a všetky prevzaté) bolo jej cudzie. Takto sa nám zachovala pôvodná forma: Bán, vari pochádzajúca z IX. storočia. Podobný je tento vývin aj u ostatných slovenských mien.

Zaujímavé je, že mnohé dediny boli pomenované podľa hromadného zamestnania obyvateľov. Čitáry, pôvodne: Štitáry, kde vyrábali len štíty pre nitriansky hrad. Podobne: Tesáre, Kovarce, Hrnčiare pri Topoľčanoch. Tovarníky súvisia s tovarom, Psolovci s výchovou poľovných psov pre kniežací dvor.

Dvorany znamenajú sídlo a majetok dvoranov, dvorných popredných zamestnancov.

Ešte väčšími sú zaujímavé Horné a Dolné Otrokovce, kde vojnoví zajatci bývali a obrábali kniežací majetok. Bolo ich na

celé dediny. Najzaujímavejšie pomenovanie je Zbehy, čo znamená osadu zbehov-trestancov, ktorých nezabavili života za ich nevernosť, ale na odstrašujúci príklad odsúdili ich bývať v koncentračnom tábore a pracovať ako otrokov.

Slovo zbeg, zběh je známe tak v srbštine ako v češtine a značí vojenského zbeha, dezertéra.

Ako to zdôrazňuje Dr. Stanislav (Náš národ, nov. 1943), tiež potvrdzuje Dr. Hodál, nitriansky hrad, ako panovnícke sídlo, musel mať rozličné súdne a trestné inštitúcie. Z týchto sa zrodil i spomenutý systém trestu.

Z maďarských mien osád uvádzame tieto: Ireg, Kér, Szöllös, Salakúz (Sala-močarina, Kúz-köz), Farkasd, Nyárasd, Nyék, Keszi, Sók, Tardoskedd v polovici (Tvrdoš) slovenské, v polovici (kedd) maďarské, Emőke, Gýmes, Hetmény, Bán Keszi, Mező Keszi.

Tovarníky (Towarnyc) medzi Bán.-Kesou a Malou Kesou zanikly. V XIII. storočí ešte jestvovaly.

Tovarníky (1173) pri Topoľčanoch sú iné.

Lefantovce, pôvodne: Elefantovce. Je to príklad mylnej dekompozície: V Elefantovciach — Ve Lefantovciach — V Lefantovciach.

Obchod a peňažníctvo mali v rukách takzvaní kalízi, odkiaľ vzniklo meno obce Kaláz-Kalász.

Napriek týmto maďarským osadám na dolnom toku Váhu a Nitry vo veľkej väčšine bývali tu Slováci. Maďari sa tu neskôr usadili, ale miestne názvy dosvedčujú, že prišli medzi cudzí živel — zdôrazňuje Dr. Stanislav.

Nuž, nemusíme sa hanbiť za týchto našich predkov, lebo tvrdo odolali cudziemu vplyvu, ktorý odpor trval až do pretratu.

Ako veľkú stratu na tele slovenského národa musíme spomenúť, že mnohé dediny, osady, samoty od tých čias zanikly. Darmo by sme ich hľadali na mape. Čo bol ich osud? Asi ich rozvláčily hordy tatárske, turecké, husitské na kopytách svojich koní. Takéto sú:

Pri Močenku bola obec Bože. Krásne pomenovanie.

Dedina Dobret ležala na sever od Veľkých Kostolian, ale časom zanikla. Nevieme, kde boly Tawitz a Ravazd (Raust).

Pri Kyneku mohla ležať osada Curtoiz. Nevieme, čo znamenala.

Nevieme ustáliť, kde ležaly Subinice.

Blízko Nitry bola osada Kuth, ale už nejestvuje.

Nevieme, kde ležala a čo znamenala dedina Wochoi.

Nezvestné osady pri Iregu Bollerat a Durada. Tiež Dobroduc a Staul, kde opátstvu patrila tretina majetku. Dobroduc vari znamená samotku Dobrotku, niekde pri Drážovciach, blízko Nitry.

Pri Zbehoch zanikla osada Kendy. Mal ju Peter, syn Sobe slava de genere Ludan. Bol to starý slovenský rod.

Tiež nevieme, kde zaznačiť na mape Slovenska osadu Pascoz a Messan.

Zanikly Nevidzany.

Nezvestná je samota Ura.

Ponaučenie

Slováci dokázali už v IX. st. svoje duševné schopnosti, národnú vyspelosť, politickú zrelosť a kultúrny život, ktorý charakter si zachovali i v neprajných okolnostiach, aké zaľahly na našich predkov v X.—XI. storočí, keď cudzí živel, Maďari, prišli sem hľadať si domov a usalašovali sa najmä pri dolnom toku Váhu a Nitry. Slovenský všeobecný ráz týchto, pôvodne čisto slovenských krajov, ostal neporušený i naďalej, lebo Slováci, autochtóni, prevyšovali ich kultúrou, vyvierajúcou z nevyčerpatelného prameňa Kristovej náuky. Hľa, sv. Štefan, prvý kráľ uhorský, od nás žiadal i dostal dvoch misionárov pre Dolnú zem. Bol to duševný primát zuborského kláštora, ktorý svietil a žiaril ďaleko za hranice Slovenska ako maják svojou duševnou a kultúrnou povýšenosťou. Títo Slováci priniesli strednej Európe to najdrahšie: učenie Kristovo, obrnení vedomosťami v zuborskej škole, ktorá prichystávala ich statočne a verne na nastávajúce ťažké časy a veľavýznamné úlohy.

Na základe týchto historických faktov a živého odporu, ktorým si zachovali svojráz slovenský i v susedstve Maďarov, prípadne za spolužitia (Tardoskedd-Tvrdoš-kedd!) s nimi, kto by sa opovážil popierať slovenskému národu historické i morálne právo na túto zem, aby sme tu mohli žiť i naďalej slobodne, svojrázne, slovenským životom.

Je to večnou zásluhou Zubora a Nitry, že kresťanstvo sa prenieslo do Čiech, na Moravu, do Panonie až po Tisu a v XI. storočí do Uhorska. Základom bola veľká láska našich predkov k Bohu a svojmu rodu, ktorá plápolala v ich srdciach. Prvú složku dokazuje všeobecná zbožnosť našich predkov a ich misionárska práca, druhú pôvodná slovenskosť samôt, dedín a osád

Slovenska ešte i na začiatku XII. storočia podľa svedectva dvoch listín kráľa Kolomana, o ktoré, ako o vzácne historické dokumenty nám práve ide.

Ďalší vývoj zuborského kláštora

Horlivosť o zuborský kláštor nezmenšila sa v nasledujúcich desaťročiach a storočiach.

R. 1185 Čanád, syn Stoislava, daruje Zuboru Šárfiu.

R. 1221 pribudne k majetku Čeke.

R. 1226 kláštor kúpi za tri marky roľu pri Dobrodiele.

R. 1231 opát zuborský, poverenec sv. Stolice, zaujme opátstvo na Panonskom vrchu.

R. 1235 Tomáš je opátom.

R. 1247 zuborský kláštor je locus credibilis — hodnoverné miesto s úlohou dnešného verejného notára. Opátom bol Favus-Medový.

Toho roku kráľ Béla IV. daruje kláštoru Račice a Dvorníky.

R. 1258 nastúpil opát Peter.

R. 1258 nitriansky biskup Vincent vo spore s obyvateľmi Bánoviec opátstvu prisúdi Krakovany.

R. 1274 Jakub je opátom, r. 1296 Dominik.

R. 1297 patronátske právo, ktoré dotiaľ patrilo kráľovi, prešlo na bána Ernu, ktorý zamenil svoj majetok s istou čiastkou majetku zuborského kláštora.

R. 1301 pod Matúšom Čákom opátom bol Peter. Za ním nasledoval Rehor a Tomáš (1336—1352), o ktorom sa dočítame, že platil desiatku pápežovi.

Opát Tomáš po usporiadaní majetkových pomerov 25. apríla 1342 na desiatku platil 40 mariek.

Súvisle s výsadou zuborského kláštora, že bol locus credibilis, zachovalo sa mnoho mien vtedajších rehoľníkov.

R. 1332 prichodí Ján, r. 1352 ako viceprior. V rokoch 1338 až 1344 Vavrinec, Jakub a Mikuláš, Štefan (1347—8) Michal a Imrich (1352—3). Michal bol diakonom. Tomáš r. 1342 ide na opátstvo sv. Ondreja pri Vyšehrade, kde bolo kapitulum — rehoľné valné zhromaždenie.

R. 1360 vyskytuje sa Peter, aj r. 1371 ako správca opátskych majetkov.

R. 1366 je nové kapitulum. Opátom je Oto.

R. 1377 prichodí v starých spisoch člen kláštora Jakub, r. 1379 Peter, r. 1386 Matej, diakon, r. 1388 Michal, diakon,

r. 1390—2 Ondrej, r. 1390—1404 Mikuláš, r. 1418 Jakub, ktorí všetci boli chovancami opáta Ota.

Keď sa r. 1391 opát Oto poďakoval, pápež vymenoval za opáta 11. marca 1391 Henrika, ktorý r. 1395 usporiadal majetkové pomery opátstva.

Pod týmto Henrikom pápež rezervoval pre seba vymenovanie zuborského opáta. Týmto právom žil 12. mája r. 1400, keď za zuborského opáta vymenoval Štefana, opáta skalského pri Trenčíne.

Za krátky čas nasledoval opát Hinko. Dňa 1. septembra r. 1403 Acciojoli Angelo, pápežský delegát, volal ho na zodpovednosť, lebo poškodil ostrihomské arcibiskupské majetky. Hinko bol verným prívržencom kráľa Žigmunda. Za túto vernosť stal sa nitrianskym biskupom r. 1405 a ostal i správcom opátstva. Na ochranu majetku spísal všetky opátске privilégia, ktoré kráľ Žigmund obnovil a potvrdil. Ale žaluje sa (1424), že mnohé spisy nenachodí. Jeho zásluhou je, že Opatovce, ktoré boly v zálohe, nazpät boly pripojené k majetku opátstva zuborského. Veliční zemani mali ich v prenájme za tri marky.

Pod Hinkom kláštor zuborský mal mnoho členov. Môžeme z nich spomenúť Jána, Jaromíra (1404), Juraja, ktorý sa stal kustosom (1405—12), Ondreja, tiež kustosa (1408—1430), Štefana (1408), Erazmusa (1409), Michala (1411), Hadriana (1412), Jána (1414—30), Erharda, kustosa (1415), Václava, diakona (1416), Petra, klerika (1419), Tomáša (1421—30), Vavrinca (1423), Jakuba (1423—4), Petra (1425), Mateja (1429) a Beňadika (1429).

S biskupom Hinkom a správcom kláštora zuborského stretáme sa ešte i r. 1428.

Za ním podobne si podržal aj opátstvo jeho nástupca, biskup Juraj z Berzence.

Z rehoľníkov prichodí Thomas (1431), Mikuláš (1448), Ján (1452—3), Pavol (1453) a Blažej (1454).

Zánik zuborského kláštora

Nasledoval opát Mikuláš r. 1467, ktorý bol posledným opátom zuborského opátstva, nakoľko o rok neskoršie, r. 1468 nastal rýchly a nikým nečakaný koniec tohto opátstva.

Bol to čierny deň, dies ater, pre slávny zuborský kláštor a opátstvo.

Príčinou bol odboj ostrihomského arcibiskupa proti kráľovi Matejovi, v ktorom rehoľníci kláštora postavili sa na stranu

arcipastierovu a tak museli znášať i ničivé následky kráľovského hnevu.

V bohumilej práci zošediveli benediktíni, pátri i brátra, museli kláštor opustiť a rozísť sa po benediktínskych kláštoroch susedných krajín. Podľa súdobého záznamu dvaja sa utiahli do kláštora v rakúskom Melku.

Čas, dážď, vietor, blesky a treskúca zima pomaly dovŕšili dielo pustošenia, čo človek ušetril. A kde sa predtým na perutiach čistej modlitby vznášal do nebeských výšin spev: Salve Regina, tam onedlho v hustých krikoch divá zver našla bezpečný úkryt. Strecha sa zborila, okná, dvere povypadávaly a zo slávneho kláštora ostaly čierne ruiny. Kým sa neúnavná, bystrá rúčka večného času otočila o dvesto rokov dopredu, kým sa pokolenia Nitry vymenili sedem ráz, neostalo nič zo starej zuborskej slávy, iba niekoľko ošarpaných múrov.

Večný čas, najväčší nepriateľ ľudskej práce, pri ohlušujúcom hromobití, oslepujúcom blýskaní v hrozných víchriciach odspieval nad kláštorom žalostné a nemilosrdné Circumderunt me...

Alebo len dočasne?...

Kláštor ožije po 227 rokoch

Blažej Jaklin, nitriansky biskup (1691—1696) zahorel láskou k zuborskému, v ruinách ležiacemu kláštoru, aby ho vzkriesil k novému požehnanému životu, kde by povolal rehoľníkov kamaldulských. Jeho horiaca láska k slávnej minulosti zuborského kláštora a niekdajšiemu zbožnému životu rehoľníkov roznieťila plameň v srdci i jeho bratanca baróna Mikuláša Jaklina, pána Lefantoviec. Za najvyšší cieľ svojho chválitebného podujatia vytýčili si slávu božiu a večnú spásu svojich hriešnych duší. Napísali fundacionálnu listinu, kde sa zaviazali, že na mieste niekdajšieho benediktínskeho kláštora postaví nový pre 12 rehoľníkov i so služobníctvom. Tiež aj kostol. Uvedú doň rehoľníkov kamaldulských z Rakúska, ktorí svojou zbožnosťou a horlivosťou veľmi sa zaslúžili o rozkvet Cirkvi. Za základ fundácie obetujú Horné a Dolné Lefantovce s kaštieľom, so všetkými roľami, horami, lúkami a príjmami, čo k nim patrí. Tento majetok však prejde do vlastníctva nového kláštora až po ich smrti. Do tých čias zaväzujú sa starať o živobytie rehoľníkov zaistením ročitých 600 zlatých, ktorý príjem kláštora zabezpečujú 10.000 zlatými ako základinou.

Dátum v Nitre 28. júna 1691. Blažej Jaklin, nitriansky biskup, barón Mikuláš Jaklin z Lefantoviec.

Po súhlase nitrianskej kapituly a ostrihomského arcibiskupa Juraja Széchényiho aj cisár potvrdil fundáciu 5. septembra 1691, ktorú výdatne zveľadil príjmami pilišského opátstva.

Na to biskup Jaklin i s Mikulášom Jaklinom pristúpili k stavbe nových objektov, čo dokončili r. 1695, keď rehoľníci boli uvedení do kláštora.

Prvým superiorom stal sa P. Ján Felix.

Začal sa nový čulý život, milý Bohu i ľuďom. I Slováci sa hlásili do noviciátu, aby sa kláštor stal slovenským.

Božie požehnanie sprevádzalo chválitebné dielo biskupa Jaklina a jeho bratanca.

Oblúbenosť kamaldulských rehoľníkov, a či ako ich ľud volal: bielych mníchov, i jednotlivci podporovali fundáciami, z ktorých spomenieme: Tadea Bošňáka, nitrianskeho obyvateľa, Mikuláša Bierovského, Michala Ďureka, Štefana Szabóva, nitrianskeho farára, Michala Homolu, Antona Hunyadyho, ktorí takmer všetci založili fundáciu 1000—1000 zlatých na výstavbu malých domčekov pre jednotlivých rehoľníkov, ktoré sa menovali eremítkami. R. 1754 bolo ich tu pre 16 pátrov a 8 frátrov.

Boly to domčky modlitby, rozjímania, pôstu a zbožného života. Podobné tam vystavali jednotlivci aj pre seba. Napr. r. 1704 nitriansky kanonik František Vadász nechal kláštoru fundáciu 1000 zl., aby slúžili sv. omše za jeho dušu a opravovali jeho eremítku.

Panovník František Rákóczy II. tiež daroval 1000 zlatých na výstavbu dvoch eremítok.

R. 1738 záhradu s eremítkami oplotili.

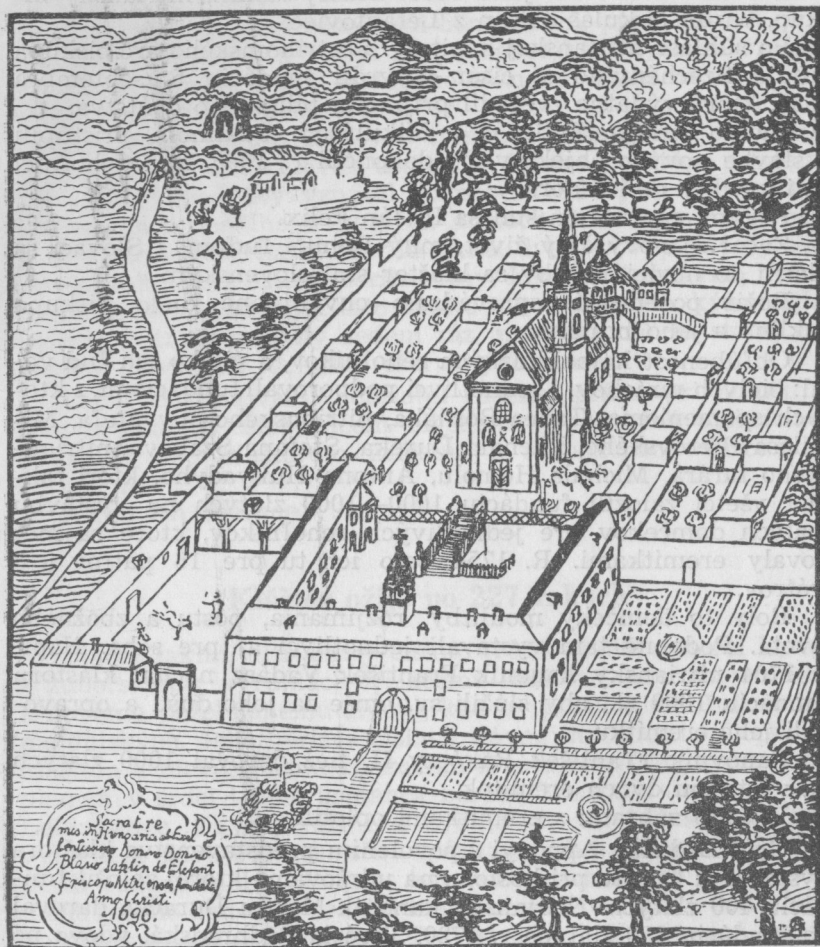
Gróf Ladislav Apponyi s povolením predstavenstva kláštora vystaval si kryptu pri kostole, na udržovanie ktorej založil fundáciu 400 zlatých. Nitriansky kanonik Martin Ďuračka daroval na fundáciu 850 zlatých r. 1720. Terézia Podhradská, vdova po Martinovi Medveckom, r. 1774 venuje 1000 zlatých na fundáciu zádušných omší.

Tak sa zveľadzoval kláštor kamaldulský, vystavaný na ruinách niekdajšieho benediktínskeho kláštora. Kamalduli mali v bývalom Uhorsku tri kláštory, z ktorých najvýznamnejší bol zuborský.

Nadpis nad budovou bol tento:

Absit ab hac porta turbator eremi,

Odit enim turbas turba sacra Deo.

Zuborský kláštor v XVIII. storočí pod kamaldulskými rehoľníkmi. Dobre rozoznať jednotlivé eremítky.

— Nech je vzdialený od tejto brány rušiteľ samoty,
 lebo Bohu zasvätený sbor nenávidí rušiteľov pokoja.
 Nad vchodom kostola byly tri erby: biskupa Blažeja Jaklina,
 Mikuláša Jaklina a jeho ženy Judity Gellért.

Pekný obraz ozdobuje chodbu domu misionárov na Zubore,

nástupcov kamaldulských rehoľníkov, kde dobre vidieť tento kostol v plnej, i keď jednoduchej kráse.

Ako zvláštnosť treba spomenúť, že rehoľníci neobývali spoločne kláštor, ale každý mal zvlášť malý domček, už spomenutú eremítku, základy ktorých dobre sú znateľné i teraz, takže ich rekonštrukcia podľa obrazu nebola by ťažká.

Z účtov kamaldulských z roku 1074 sa dozvieme, že tieto eremítky stavali talianski murári. K úprave studne kresané kamene dodali kamenári z Banky pri Piešťanoch.

Pri vchode do kláštora boli štyri fresky, ešte pred 60 rokmi vraj dobre viditeľné. Teraz už niet po nich stopy.

Neďaleko od brány bol cintorín, kde je i teraz, aby táto blízkosť upozorňovala obyvateľov kláštora na pomínutelnosť človeka a že posledná stanica života je hrob, za ktorým nás sprevádzajú iba dobré skutky.

Ako sme spomenuli, knieža František Rákóczy II. na stavbu dvoch eremítok obetoval 1000 zl. Jednu určil pre seba, kde sa neraz utiekal, aby meditoval a nazrel do záhybov svojej duše. Tu hľadal osviežujúcu nádej na víťazstvo a našiel tu pokoj, ktorý mu svet nemohol dať, ani bohatstvo, ani pomínutelná zemska sláva.

Keď ním darované eremítky boli hotové, povolali ho na ich posviacku, čo je dôkazom, že pribudnuté eremítky považovali za sviatok kláštora. Keďže nemohol prísť, poslal svojho najvernejšieho vojvodu gen. grófa Mikuláša Berčeniho, aby ho zastupoval. Berčení v liste mu referoval o priebehu slávnosti a poznamenal: »Slušne bude zachovaná pamiatka Vášho Veličenstva«.

Zrušenie kláštora kamaldulského

Kláštor kamaldulských rehoľníkov na Zubore čoskoro stal sa miestom požehnaní a nebeskej milosti.

Kto by bol myslel, že dni tohto posvätného miesta sú spočítané, keď nastúpil na trón Rakúsko-uhorskej monarchie cisár Jozef II., ktorý zakázal väčšinu reholí. Tak zrušil i zuborský kamaldulský kláštor.

Po 87-ročnom požehnanom účinkovaní rehoľníci mali sa vyšahovať zo svojho domova a ísť, nevedno kde.

Stalo sa to 9. apríla 1782.

Toho dňa na smutný hlas umieráčka, ktorým predtým sprevádzali zosnulých spolubratov do neďalekého cintorína, shro-

maždili sa posledný raz v najväčšej miestnosti kláštora, aby v nemej tichosti vypočuli najvyšší rozkaz, skrývajúci ich smrť. So sklonenou hlavou, zarosenými očami, duševne zlomení stáli ako nemé sochy okolo cisárskeho komisára. Srdce im krvácalo, že musia opustiť miesto modlitby, zbožný nitriansky ľud, tiché eremitky a tónistý cintorín. Ako sladko boli by tu odpočívali, kde im život plynul v láske k Bohu a slovenskému ľudu.

Ešte nikdy tak žalostne, až do hĺbky uboleného a krvácajúceho srdca neznel žalm: *De profundis clamavi ad Te, Domine...* a *Miserere mei Deus...* ako teraz, čo sa modlili, kým sa shromažďovali.

Smutný chýr, čo sa chystá, už pred tým dňom sa rozniesol po meste a okolí. Bohabojný nitriansky a okolitý ľud zanechal prácu, obliekol sa do sviatočných šiat a pod kostolnými zástavami v bôľnej tichosti sa schádzal okolo kláštora. Prišli, aby sa rozlúčili so svojimi miláčkami — navždy.

Keď sa otvorila brána kláštora, do tej chvíle zavretá a strážená, a pátri vo dvojrade vystupovali na priestranné miesto, zakvílil srdcelomný plač medzi ľuďom, ktorý padol na kolená, aby prijal posledné požehnanie svojich otcov.

Príroda oživala, teplejší vetrík povieval, škovránok začal spievať nad úrodnými nivami nitrianskymi hymnu jari, keď na Zubore obrátili erb kamaldulských bratov.

Bol to druhý čierny deň, dies ater, zuborského kláštora.

Obnovenie kláštora

Nasledovalo nových smutných 155 rokov nad Zuborom a opusteným kláštorom. Za ten čas rozpútané prírodné sily daly sa do zhubnej práce, ako pred 469 rokmi, aby sa opakovala tragédia útulku zbožnosti a modlitby. Nezapadlo ani polstoročia do mora večnosti a veľkooké sovy húkaly tam svoju postrašujúcu, jednotvárnú pieseň, kde sa nedávno slovenský ľud shromažďoval na modlitbu a služby božie.

Mnohí veriaci vtedy sa v duši pýtali, či ožije ešte raz tento kláštor lásky a zbožnosti, ale odpovede sa im nedostalo.

Vďaka hlbokému porozumeniu, apoštolskej horlivosti a mecénskej obetavosti J. E. osv. p. arcibiskupa Dr. Karola Kmeťku, ktorý po zreštaurovaní kostolíka na Skalke pri Trenčíne (1924) roku 1937 oživil zrúcaniny nemého kláštora zuborského, naplniac ho novým životom, novým elánom, novou pružnosťou, ktoré chválitebné vlastnosti charakterizujú jeho každý krok

na zveľadenie kráľovstva Kristovho na zemi. Aká odmena prináleží J. E. za túto prácu? Najkrajšia, aká môže byť údelom Slováka: Šlachetné povedomie, že v tejto práci je priamym nástupcom slávneho, vznešeného Svätopluka.

Keď sme doteraz hovorili o dedičstve Pribinovom a Svätoplukovom, nemysleli sme to konkrétne i na zuborský kláštor. Oteraz máme o jednu príčinu viac, aby sme holdovali jasnej pamiatke našich prvých slávnych panovníkov, ktorí v duši a práci J. E. najdôst. p. arcibiskupa ožili k novému životu na zveľadenie slávy božej a na večné duševné blaho slovenského ľudu.

Naši oltárni bratia PP. misionári precítili túto lásku. Zachytila sa im v srdci, aby rodila skutky milosrdenstva a bohabojnosti. Nie div, že božie požehnanie sprevádza ich prácu, čoho dôkazom je tak rozkvet kláštorského života, ako i rozširovanie sa kláštora.

Bože, daj, aby tretí čierny deň, dies ater, nikdy nesvitol nad zuborským kláštorom!

Listina zuborského opátstva z roku 1111

(1) † *Temporibus victoriosissimi regis Colomagnii, quem precluem mire sanctitatis coruscus mundo prodiderat, sed et illustris archiepiscopi Strigoniensis Laurencii, viri opulentissimis philosophię rivulis granter perfusi, facta est dies-*

(2) *cussio de donariis, quibus sanctissimus rex Stephanus dotaverat monasterium sancti Ypoliti de monte Zobur; non ut que sancti viri saniori consilio iuste disposuerant, ab identitate sua pallierent, sed quia annorum elapsu plurimorum*

(3) *et quorundam predecessorum ignavia ab incepto torpebant. Cumque sic et sic in hec verba Gaufredo abbate satis difficulter ea tempestate his de causis discurrerent, hec in locis plurimis, pro rege annuente, causa ven-*

(4) *tillaretur coram prefato archiepiscopo L., scrutinio fideli, dictante equitate, inventum est de totius Nitrię theloneis, magnis vel parvis, in civitate seu extra civitatem, et in Doardi illud, quod baba pars vocatur, et per*

(5) *totum flumen, quod Vvaga nominatur, et per omnia mercata similiter, et in civitate Treinchen intus vel extra, per totum et per omnia, ubicunque, in quibuscunque, quandocunque, quomocunque rei per temporum vices augetur vel*

(6) *minuitur, sanctum regem Stephanum terciam partem dedisse beato Ypolito. Institores autem regii fisci, quos hungarice caliz vocant, qui hoc sanctum aliquando nisi sunt temerare donum, scede verbis ego G. abbas animad-*

(7) *verti inseri, ut etatis ventura successio intuens per autenticos cognoscat illos fore confutatos viros. Nomina igitur eorum malignantium*

sunt hec: Porcus, qui tunc temporis centurio erat, et Etheius socius eius. Cum istis

(8) vero laborabant satagentes toto admisu complices eorum, videlicet Marcus et Magiug, qui et comites eorundem, sed et monetarii quotquot erant cuncti. Contra quorum audacem temeritatem insurrexere viri timo-

(9) rati et optimates, XII. Nitrienses, quorum memoria per temporum successiones a diebus sancti regis usque ad tempus discussionis supra memorate indubitanter vigeat contigua. Isti itaque testimonium perhibere veritati. Quorum

(10) primus, Una nomine, multis annis comes eiusdem extitit civitatis Nitrię; sed et alter, Bacha nomine, similiter multis comes eiusdem Nitrię annis fuit. Tercius vel quartus Deda et Cace, qui ambo filii Buquem, eiusdem

(11) civitatis Nitrię olim comitis fuerunt. Hi duo, Deda videlicet et Cace, filii Buquem comitis, octoginta annis et eo amplius in civitate Nitrię vixerant iam, cum hec facta est discussio. Alii ergo testes fuerunt:

(12) Penet, Sejun, Martinus filius Marci, Petre, Cup, Subissa, Figa, Peregrin iudex. Cum igitur horum verbis tantum, quamquam magni satis viri forent, rex cum ministris supra nominatis credere noluisse, hi omnes

(13) testes regis precepto archiepiscopo L., pristaldum ordinante, Batona nomine, sacramento confirmarunt in eadem civitate Nitrię in ecclesia sanctorum Emmerami Andree et Benedicti. Ad hoc iterum corroborandum testi-

(14) monium sunt advocati alii testes XI. Primus quorum fuit Moyses eiusdem civitatis tempore illo comes; Lambertus eiusdem ecclesię, ubi rem predictam sacramento sanxerunt, decanus; Willermus gramaticus; Laurentius presbiter; Go-

(15) defridus presbiter; Martinus filius Mathei presbiteri; Nicolaus filius Pestrei; Hector filius Vifodi; Daniel et Posco canonici sanctorum Emmerami Andree et Benedicti; Jaresclau filius eiusdem cause pristaldi Batona. Hi XI. fuerunt

(16) in ecclesia sanctorum prefatorum, quando testes XII. supra nominati confirmarunt predicta thelonea lege hereditaria, Porco et Etheio cum sociis suis insistentibus. Dedit etiam sanctissimus rex Stephanus sancto Ypolito per universam Hun-

(17) gariam totius populi sui, id est populi sancti Ypoliti, servi vel liberi, totam in omnibus decimam ubique locorum. Anno M. C. XI. concurrente VI., epacta nona, indictione IIII., regnante Colomanno rege piissi-

(18) mo Hungarorum, presidente Strigoniensi sedi domino L. metropolitano, confirmatum est hoc privilegium sancti Ypoliti et sigillatum per manus domini Manasis episcopi Zagortensis, iussu predicti regis. De aliis episcopis, qui

(19) confirmatores fuerunt: dominus Paulus Colocensis, dominus Symon V. Ecclesiarum, dominus Symon Ultrasilvanus, dominus Matheus Vesprenensis, dominus Marcellus Vvacensis, dominus Georgius Geuriensis, dominus Syxtus Bicharensis, dominus Vvol-

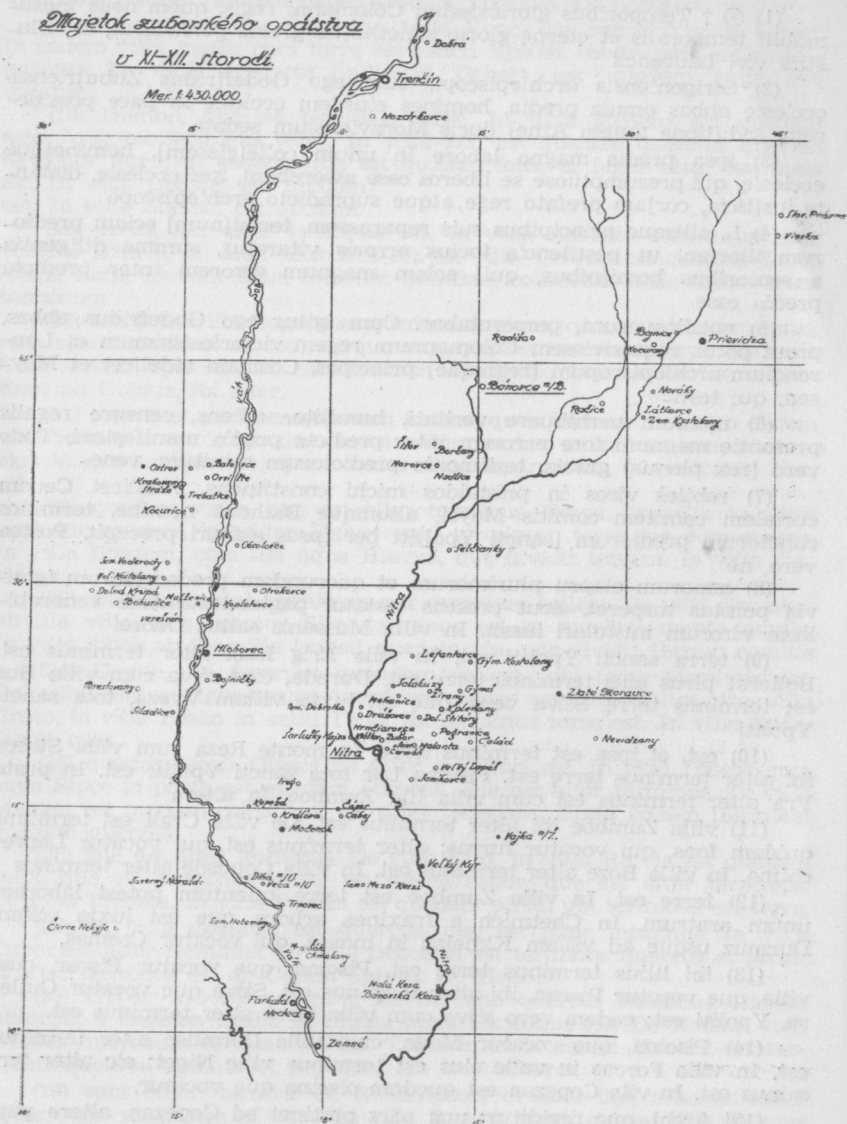
(20) ferus Agriensis, dominus Laurentius Chonadensis, dominus Gregorius Jadertinus, Felicianus prepositus Albensis, Robertus prepositus Strigoniensis. De comitibus: Johannes palatinus comes, Saul de Bichar, Quelctde de Bache, Thomas Albensis,

(21) Thebaldus Sumuginensis, Mercurius princeps Ultrasilvanus.

Mapa tok suborskeho opdistva

u XI.-XII. storodi.

Mer 1.430.000

Listina zuborského kláštera z roku 1113

(1) ☉ † Temporibus gloriosissimi Colomanni regis, quem deus inestimabili temporalis et eterne glorie sanctitatis gracia perfuderat, et] illustris viri Laurentii

(2) Strigoniensis archiepiscopi, cum ego Godefridus Zubu]riensis ecclesie abbas predia, homines eiusdem ecclesie in pace possiderem, sedi]tione autem Athe] ducis Moraviensium sedata,

(3) ipsa predia magno labore in unum colle]gissem], hominesque ecclesie, qui presumptuose se liberos esse asserebant, ipsi ecclesie, distante ius]ticia, cor]am prefato rege atque supradicto archiepiscopo

(4) L. allisque principibus suis reparassem, termi]num] etiam prediorum illorum, ut pestilencia tocius erroris vitaretur, summa diligentia a senioribus homi]nibus, qui] etiam magnum errorem inter predicta predia esse

(5) notificaverunt, perscrutabar. Cum igitur ego Godefridus abbas, prout potui, requisivissem Colomannum regem victoriosissimum et Laurentium archiepiscopum [regni]que principes, Cosmam videlicet et Moysem, qui testi-

(6) monium perhibere veritati, humilliter adiens, censurę regalis presentię magnum fore errorem inter predicta predia manifestavi. Tunc vero [rex plenus] gracia, testimonio predictorum comitum, vene-

(7) rables viros in pristaldos michi constituens, videlicet Ceuam curialem comitem comitis Moysi, aliumque Bathona nomine, terminos cunctorum prediorum [sancti Ypoliti] per ipsos signari precepit. Postea vero, ne

(8) annorum elapsu plurimorum et quorundam predecessorum ignavia penitus torperet, sicut presens testatur pagina, testimonio venerabilium virorum intitulari iussit. In villa Mussenis saltus Debrei

(9) terra sancti Ypoliti est. In villa Erig Issol alter terminus est. Bollerat pirus eius terminus terre est. Durada, eius silva cum villa Bus est terminus terre. Silva vero, que est iuxta villam Vveza, tota sancti Ypoliti

(10) est, et ipsa est terminus terre. In monte Reza cum villa Streca ibi alter terminus terre est. Piscina Lac tota sancti Ypoliti est. In prato Vra alter terminus est cum villa illa Zumbœ. In altera

(11) villa Zumbœ ibi alter terminus est. De villa Crali est terminus quidam fons, qui vocatur furras; alter terminus est, qui vocatur Laprechima. In villa Boze alter terminus est. In villa Copusde alter terminus

(12) terre est. In villa Zumbœ est terre, quantum potest laborare unum aratrum. In Chetmich a fraxinea arbore, que est iuxta villam Durmuz usque ad villam Kimelan in monte, qui vocatur Cosmas,

(13) ibi illius terminus terre est. Piscina, que vocatur Piscar, cum villa, que vocatur Piscan, ibi alter terminus est. Silva que vocatur Cullese, Ypoliti est; eadem vero silva cum villa Dorz alter terminus est.

(14) Piscina, que vocatur Maga, cum villa Dormusc alter terminus est. In villa Forcas in valle eius est terminus villę Niget; eic alter terminus est. In villa Copezan est quedam piscina que vocatur.

(15) Archi, que dividitur; una pars pertinet ad Copezan, altera pars ad villam Niget. Est quedam piscina, que vocatur Karstis, in fine illius cum villa, que vocatur Zeme, alter terminus est.

(16) In piscina, quę vocatur Mortua, cum villa Narias ibi alter terminus est. De villa Boencza sive in silva in terra quantum habent castellani Golgocienses, tantum habet sanctus Ypolitus. De Locuplot,

(17) in ea sunt duę insule in aqua Vvac, quę sancti Ypoliti [sunt]. In eadem villa media pars terre est sancti Ypoliti, media pars est castellensium. De villa Vvederat [in villa] Dobret est quedam aqua, quę vocatur

(18) Dumbo, quę est terminus terre. In villa Medenz est quedam salix, quę est terminus terre. In villa Bin est quedam quercus, quę est terminus terre; in eadem villa est quidam fons, et fagus alter terminus est. In villa Lucinci est quidam

est. In villa Lucinci est quidam
(19) rivus, qui alter terminus est. In villa Adradic cum aqua, quę vocatur Bistric, ibi alter terminus est. In villa Tavvicz est quedam fovea longa, iuxta foveam illam fecerunt quosdam colliculos, unde signaverunt terminum

(20) terre. In villa Bagan est quedam quercus, quę est alter terminus, cum speculatoribus est magna quercus, quę est terminus terre. De villa Gan, in villa episcopi, ibi est terminus illius ville. In villa Gan, quę pertinet ad Golguz, ibi alter

(21) terminus est inter quasdam foveas, quas fecerunt ibi; cum eadem villa terminus est in quodam monte. Cum eadem villa terminus est tercius in quadam piscina, quę vocatur Cipicas. In villa, quę vocatur Nec, est

(22) quedam vinea, quę est alter terminus Rauzt. In villa Saladizc sunt duę arbores, in quibus signaverunt terminum terre per duas cruces. In villa Bristem, cum illa aqua Blavva, quę dividit terram. In villa Custolen,

(23) ibi signaverunt terminum per quendam collem. De villa Crumba; ab illa villa, quę vocatur Sile, terminus est in quodam monte aquile. In villa Sibbel, ab illa villa transit quedam via, quę dividit terram comitis

(24) Cosme, ibi fecerunt quendam collem, ubi terre terminus est. De villa Malga signaverunt terminum terre per tres colles. De villa Craco, in villa Besan in saltu Topol ibi terminus terre est. In villa Speculaculi cum

(25) quedam aqua Olesca ibi alter terminus est. In villa Poscoz cum aqua Sipco in porta est quedam quercus, quę est alter terminus. In villa Messan est quidam collis, qui est alter terminus; iuxta collem illum est quedam quercus,

(26) quę est alter terminus. De villa Stro, in villa Rivvis est quedam salix, quę est terminus terre; est altera arbor, quę est alter terminus. De villa Trebeta, in villa Pescan est quedam pirus, ubi terminus est terre.

(27) In villa Cozurran est quercus, quę est alter terminus. In villa Cumoz est alter terminus. In villa Debokam est terminus quercus et pirus; et alter terminus est de Celsan puteus. De Honor

(28) IIII-or arbores pitorum. De Sis una quercus terminus est. De suburbanis Borscam insula et Liutina aqua Terminus est. De Nadlan sunt arbores quercuum terminus. Villa Trensciniensis sancti Ypoliti est terminus quercus et selix et populus; ille tres arbores

(29) sunt etiam termini de Nozdrogouz; et sunt duę arbores super aquam, qui sunt termini terre. In villa Radsoiz sunt termini VII. quercus inter terram sancti Ypoliti et terram viri nomine Mala; etiam cum illo sunt termini piscina et duę valles;

(30) item cum eodem terminus lapidibus factus in quodam prato. De villa Dobran est terminus Turma aqua. De villa Latc est terminus aqua Turma et maxima vallis, et in fine vallis est terminus ager ducis; et illius agri tertia pars est sancti Ypoliti. De Radsciz est

(31) terminus quidam mons de cemento factus, et inferius est sorb[ellus, et eiusdem] villę terminus est populus et Nitria aqua; et trans aquam est alter terminus collis lapidibus factus in prato. In villa Nouac terminus est fluvius Istobenize. De Cozuram est terminus

(32) fluvius Oposcen; et sunt arbores, in quibus cruces pro termino signati, et] quidam fluvius Gelisca; postea est lapis et super lapidem est crux pro termino. Item iuxta fluvium Gelisca est arbor, in qua est lapis. Item iuxta ipsam fluvium est alter lapis, in quo est

(33) ferrum, et est postea arbor, in qua sunt duo lapides. [De submediam Bajmoz est terminus fervidus fons et postea est terminus lapis. De Preuigan sunt termini III. de terra facti et IIII. quercus. [In] Turc villa est quedam sancti Ypoliti, cuius est terminus in villa

(34) Wesscan abies et quercus; alter terminus est in quodam cuius terminus est in aqua Turc. De Prauna est terminus fluvius Polireca. De Costelan est terminus vallis; de suburb[anis Costelan] est terminus fluvius nomine Dreuenizza. De Subi.

(35) niza quercus circumposita lapidibus. De villa [Morowa est] terminus silve sancti Ypoliti quercus et de stabulo equorum silva, que vocatur Trebisc; media pars est [sancti Ypoliti et] altera civitatis Nitrie. De villa Colin est terminus

(36) quedam quercus circumposita lapidibus et vallis. De [villa Scala est] terminus quercus. De villa Zocol terminus est palus, et de palude illa media pars est sancti Ypoliti, et in quodam [puteo Modor est alter] terminus. De villa Gimes est terminus quedam

(37) via, que ducit ad Elefant. De villa Elefant [est terminus silve] sancti Ypoliti formax. In Sire est terminus fluvius Zutisca. In Sitar ad IIII. aratra terre habet sanctus [Ypolitus. In Molunta si]militer ad IIII. aratra habet. In Lapas ad [I.]

(38) aratrum. In Emma similiter. In Nevvic [similiter. In villa Pogran sanctus Ypolitus] habet communem terram et vineas cum ceteris rusticis. Ville Pogran est terminus puteus Ciker [et locus nomine Scumedi. In] predio Gron est empti terra LXXVII.

(39) iugera de quodam viro nomine Deda. [In villa] Ker est terminus de suburbanis Ker lapis, et alter terminus est in monte de terra [factus. De villa Zoulous est] terminus quidam fluvius Vvscit; ex alia

(40) [parte fluvii communem habemus silvam cum omni provincia, nomine Prudas, et habemus III. insulas communes, similiter una insula Trusmer et alia insula [Syrinc. De villa Kuth est super fluvium Cyrinc] terminus terra factus. Super ripam

(41) [Nitrie est terminus fovea; de villa Scobol sunt termini de terra facti. De villa Qescu mons Mundi est terminus. De alia villa Kescu est terminus fovea. De villa Tawarnyc, iterumque alia villa Tawarnyc et] suburbana Kezu, cum

(42—43) [hiis villis comitis est terra sancti Ypoliti. In villa Wochoi quantum habent terre Gewrienses, tantum habent servientes sancti Ypoliti terminum habet usque ad fontem, qui vocatur Narath, cum castris; et est via de fonte usque ad montem, qui dicitur mons Judeorum; in monte isto due partes sunt sancti Ypoliti, tertia pars partinet

ad villam [Curtoiz; et sub isto] monte est quedam [parva insula et] postea

(44) [lapis, postea pirus, postea etiam lapis et aqua Nitria; postea cum villa Chyrna et villa Sorlo.] De villa Dra[sey est terminus quedam via] de Chirna, que ducit ad quendam montem, qui [dicitur mons le]poris; et de monte isto usque ad Nitriam

(45) [cum villa Dobroduc. De villa Scalad est terminus usque ad nidum, qui vocatur aquile; et cum villa Chirna [habemus terminum] usque ad aquam Nitria. Cum villa Solocus [habemus terminum] lapidem, et postea habemus duas arbores

(46) [fagos pro termino, et postea habemus terminum usque ad foveam, que dicitur Lupis]; et de villa Mechina habemus [silvam] terminum, que vocatur Bucouna. De villa Scitar [et de villa] Grincha habemus terminum montem

(47) [Zubor. In villa Staul unam partem habet sanctus Ypolitus, et alteram habet] comes Cosma, tertiā habent cubicularii et suburbani. Facta est autem hec [carta] anno M. C. tercio decimo, concurrente

(48) [VII., epacta XI., indictione VI., regnante Colomanno] rege piissimo Hungarorum, presidente Strigoniensi sedi domino Laurentio metropolitana, [confirmatum est hoc privilegium sancti Ypoliti et

(49) [sigillatum per manus domini Mamassis episcopi Zagrabiensis, iussu predicti] regis. [De aliis episcopis confirmatores] erant: dominus Paulus Colocensis, dominus Symon Quinqueecclesiarum, dominus Vvolfes Agriensis, dominus

(50) [Symon episcopus Ultrasilvanus, dominus Matheus Vesprimiensis, dominus Marcellus Vaciensis, dominus Georgius Geuriensis.] dominus Syxtus Vvaradiensis, dominus Laurentius Chanadiensis, dominus Gregorius Jadertinus, Feli[cianus]

(51) [prepositus Albensis, Robertus Strigoniensis. De comitibus: Johannes palatinus comes, Saul de Bych]ar, Quelede de Bache, Thomas Albensis, Teobaldus Sumig[ensis], Mercurius princeps Ultrasilvanus.

